

Búvópatakok. A két világháború közötti baloldali folyóiratok szerkesztőinek, munkatársainak emlékezései. Gyűjtötte és sajtó alá rendezte: M. Pásztor József. A Petőfi Irodalmi Múzeum és a Népművelési Propaganda Iroda kiadványa. Bp. 1977. 226 l. (Irodalmi múzeum)

Elismerésre méltó feladatra vállalkozott a kötet szerkesztője és a Kiadó, amikor összegyűjtötte, sajtó alá rendezte és megjelentette a két világháború közötti hazai baloldali folyóirat-irodalomról szóló visszaemlékezéseket. A kis kötet szerény külsejével és mérsékelt terjedelmével első pillantásra talán nem is érzékelteti kellően a reá fordított fáradságot és a benne rejlő értéket. M. Pásztor József munkatársaival 1974–1975-ben másfél évig vette hangszalagra a visszaemlékezéseket. Ötven egykori szerkesztő és munkatárs idézi fel az ellenforradalmi korszak baloldali sajtójának sok fontos és érdekes mozzanatát. S elegendő átfutni a nyilatkozók névsorát, hogy megállapítsuk, mily fájdalmasan időszzerű, sőt sürgető volt a feladat elvégzése, hisz alig négyöt esztendővel az interjúk elhangzása óta hányan némultak el már végleg a múltat ismerők és felelevenítők közül. Egyetértünk tehát a bevezetőnek azzal a kitételével, hogy a Búvópatakokban összegyűjtött visszaemlékezések fontos és nélkülözhetetlen forrásanyagát alkotják a korszak megírandó sajtótörténetének.

Külön ki kell emelni, hogy a szerkesztő általában nagyvonalúan, valóban „népfrontos” szellemben, elfogultságoktól mentesen választotta ki magnóbeszélgetései alanyait. A „baloldal” alatt értette mindazt, ami beilleszthető az antifaszizmus keretébe. Helyes történelmi szemlélettel vezérelve igyekezett a maga teljes, tarka gazdagságában, minden árnyalatában megörökíteni azt, ami akkor, az adott történelmi helyzetben a haladó gondolatot szolgálta. Mint forrásanyag gyűjtő, helyesen, ezt tekintette hivatásának. Nem diszkriminált szerzők és orgánumok között aszerint, hogy korábban milyen nézeteket hirdettek, vagy később miképpen alakult pályájuk. De éppen a vállalkozás jelentősége és rendkívüli jellege elkerülhetetlen módszertani kérdéseket vet fel. Ezt annál lényegesebbnek véljük, mivel ezt a munkáját maga a szerző is nyilván anyaggyűjtésnek, forrásfeltárásnak szánta az e téren folytatandó későbbi alkotómunkához, a kor folyóirat irodalmának feldolgozásához.

A kötet ugyanis inkább azt nyújtja az olvasónak és főleg a kutatóknak, amit alcíme jelez: „A két világháború közötti baloldali folyóiratok szer-

kesztőinek, munkatársainak visszaemlékezései”, mint amit főcíme ígér. Vagy legalábbis a hangsúly eltolódik az önéletrajzi vallomások irányába. Igaz, ezekben a visszaemlékezésekben dominálnak a sajtótörténeti vonatkozások, vagyis elsősorban arról nyerünk információkat, hogy egy-egy nyilatkozó miképpen kötődött általában a baloldali sajtóhoz. Ám a nevek, adatok, tények sokaságában elsikkad az egyes folyóiratok sorsa. Pedig figyelmesen olvasva a visszaemlékezéseket megállapíthatjuk, hogy a megszólaltatottak nagy többsége ugyan sok lapnál dolgozott (s mivel a kör szűk volt, sűrűn találkoztunk majd mindenkinél ugyanazon nevekkel), de működésük lényege egy vagy két folyóiraatra koncentrált. Az egybegyűjtött anyag forrásértéke nagyobb lenne, ha a visszaemlékezők életpályájuk vázlatos áttekintése helyett mondanivalójukat ezekre összpontosítanák, mint például Tamás Aladár emlékei a 100%-ról, Gál Istváné az Apollóról vagy Bajomi Lázár Endréé a Mi Útunkról. A szerkesztő előszavában ugyan azt vallja, hogy: „A közzétett emlékezések összképe ugyan azt mutatja, hogy az adatszerű közléseknel értékesebb az ellenforradalmi érában perifériára szorított alkotóerők és egyéniségek küzdelmének bemutatása. Az egyes lapok emléke... elhalványulhatott az emlékezetben, de megmaradt a meg nem alkuvo küzdelem érzése és tudata; az a belső erő és küldetéstudat, amely ma is hevíti mindnyájukat...”, de nem tagadva e nemes célkitűzés didaktikus és morális jelentőségét, a feladat értelmezése mégis kissé egyoldalúnak tűnik. A szerző ezen szándékának megvalósítása – amint ezt több sikerült interjú bizonyítja – nem zárja ki ugyanis eleve a nem kevésbé fontos tudományos feladat teljesítését, egyes lapok történetének rekonstrukcióját.

A kötet címe egyébként szembeötlő és frappáns ugyan, de valójában nem tükrözi híven tartalmát. Mert a Búvópatakok, mint gyűjtőfogalom akaratlanul is egy kategóriába sorol olyan jelentős, sok évfolyamot felmutató folyóiratokat, mint például a Szép Szó, A Toll, Szocializmus, Társadalmi Szemle stb., valóban épp csak felbukkanó és alapítóik minden hősiessé ellenére csupán kérészes életű diáklapokat, irodalmi, művészi kísérletet. S mivel a forráskiadvány alcíme a teljesség igényét sugallja, meg kell kockáztatnom még két észrevételt. Nem látom indokoltnak a periodizációt, amely az áttekintést a két világháború közötti húsz évre (1919–1939) korlátozza, és nem terjeszti ki az egész ellenforradalmi korszakra (1919–1945). A

kötetben egyébként szerepel olyan lap is, amely 1940-ig élt: az Apolló, de a Benjámín László és Vészi Endre által említett kiadványok is 1944-ig jelentek meg. Ugyancsak nem érthető, miért maradtak ki a gyűjteményből olyan jelentős orgánumok, mint a Nyugat, a Magyar Csillag, a debreceni Tovább, a Literatura, a haladó katolikus sajtó, szakszervezeti kiadványok.

E kritika nem kívánja kisebbiteni az elvégzett munka értékét, csupán a folytatásra gondolva véltem szükségesnek felhívni a figyelmet az ilyen első kezdeményezéseknél elkerülhetetlen és kiküszöbölhető hiányosságokra. Végezetül még egy megjegyzést. A szerző is hangsúlyozza, hogy „a hangszalagra vett emlékezések szubjektív vallomások”. Nem tévedünk azt állítva, hogy e szubjektív visszaemlékezések kritikus elemzése, tudományos feldolgozása, egységes sajtótörténeti koncepcióba való beillesztése nyilván még több erőfeszítést és gondot kíván, mint az értékes és érdekes forrásanyag összegyűjtése. Hogy csak egyet említsünk a szövegekből ismételtlen kicsendülő kérdőjelek, problémák közül. Többen, nagyon is különböző szemléletű kortársak, például Fábíán Dániel, Vas István és az akkor fiatal munkásírók, Benjámín, Vészi, egyaránt kritikusan emlékeznek vissza a Szociáldemokrata Pártnak a korabeli Népszavában kifejezésre jutó kultúr, illetve irodalompolitikájára. Az elmarasztaló ítéletek többnyire egy-egy megjegyzésre, célzásra szorítkoznak. Nem ismerjük viszont a megbírált Népszava álláspontját. Pedig a korszak sajtótörténetének egyik igen lényeges problémája, hogyan is alakult valójában az ország legjelentősebb legális baloldali pártjának és lapjának viszonya más antifasiszta irányzatokhoz, meddig terjedt együttműködési készségük, vagy kit, s mennyiben terhel politikai felelősség az ellentétekért, feszültségekért.

Vásárhelyi Miklós

Juhász Géza – emlékkönyv. Sajtó alá rendezte, bevezető életrajzzal, jegyzetekkel ellátta: Juhász Izabella. Bevezető tanulmányok: Bán Imre, Balogh László. Debrecen 1975. KLTE 595 1.

Impozáns kötetben jelentette meg Juhász Géza válogatott műveit a Kossuth Lajos Tudományegyetem. A 49 íves könyv terjedelme ellenére sem tartalmazza az egész életművet, jó néhány munkára s így az oeuvre nagyságára is csak rövid szemelvények figyelmeztetnek. De a hézagos antológia is meggyőz arról, hogy e jelen-

tényen egyéniség számottevő munkásságot alkotott.

Ifjúságától kezdve az irodalom áramkörében élt: 15 éves, mikor az első verse nyomdafestéket lát, de sorsa és jelleme úgy hozta, hogy a szépirodalmi alkotások mellett és helyett más mezőkön is tevékenykedjék, sőt olykor egyenesen a mindenes szerepét töltse be szülővárosában, Debrecenben. Pedig eredendően és igazában költői lélek volt; írásai azt mutatják, hogy valami belső forróság, szenvedélyes líraiság izzott benne. Életpályája ívelésébe azonban a körülmények többszörösen beleszóltak.

Energiaja jókora részét a tanítás és a nevelés kötötte le. Középiszokolás tanítványai kedvéért dolgozta át a magyar irodalomtörténetet, s e pedagógiai-esztétikai koncepcióból született a sajátos szemléletű és némileg regényszerű könyve, a két kiadást megért *A magyar szellem vándorútja* (1938). De még a műfordításainak is egy része is tanári működésének járuléka volt: többnyire a világirodalmi horizont megteremtésének célzata szólította munkára. Élete végéig izig-vérig tanár maradt, akkor is, mikor 1945-ben tankerületi főigazgatónak, majd röviddel ezután professzornak nevezték ki. Ily minőségben is vonzotta az ifjakat: áldozatos gesztusaival, irodalomrajongásával, fiatalos hevületével a hozzá szegődött tanítványoknak valóban mesterévé vált. Az egyik emlékezés szerint a messzelátó emberek egyensúlyával igézett mindenkit, sokakba belevészte magát, hozzáértéssel és szeretettel pedig nemzedékeket indított el a kutatói, a publicisztikai, írói vagy a tanári pályán.

Hogy Debrecenben tanított, azzal együtt újabb feladat is kijelölődött számára: az álmos, lomha város szellemét kellett felrázni, megpezsdíteni. S ez bizony nem kevés kitartást, elszánást, sőt bátorságot kívánt. Hosszú időn át buzgó szervezője, mozgatója lett az Ady-társaságnak, fáradhatatlan előkészítője a társaság és a legújabb magyar írók nagysikerű szerepléseinek, majd bővítve a kört: társszerkesztője az *Új írók* c. sorozatnak, szerzője a *Népi írók* (1943) c. kedvelt kötetnek, egyik alapító tagja a *Válasznak*, s a felszabadulás után egy ideig szerkesztője a *Magyarok* c. folyóiratnak.

A felszabadulással a politikai életbe is bekapcsolódott, tisztség tisztség után hullott rá, szinte önmagát megkoszorozva kellett dolgoznia, s a törékeny test bírta a nehéz szerepet, amit az idő szabott rá.

Hátra volt még, hogy a tudományban is mélyre ássa magát: szeretett költője életművét